

JEDNA POZAJMICA U NAJSTARIJOJ SRPSKOJ CRKVENOJ PESMI

(u Savinoj Službi Simeonu Nemanji)

Đorđe Sp. RADOJIČIĆ, Novi Sad

Pripremajući naučno izdanje Savine Službe Simeonu Nemanji (zajedno s ostalim Savinim spisima), V. Čorović je, u kritičkom aparatu, na jednom mestu napomenuo da prvi tropar 7 pesme kanona opominje »na stav iz Savina života Nemanjina«¹. I u svome predgovoru Čorović je istakao da »izvesna mesta« u Službi »potsećaju na Savinu Nemanjinu biografiju«². Mislio je na poređenje sa dobrim pastišrom koje Sava ima i u Službi i u biografiji³. Na to je poređenje već ukazivano u naučnoj literaturi, kad su ispitivane književne veze između Save i Domentijana. St. Stanojević je našao da se to poređenje kod te dvojice starih naših pisaca »skoro od reči do reči« slaže, pa je zaključivao da ga Domentijan nije uzeo od Save već »iz bogate frazeološke riznice« crkvene književnosti⁴. Međutim postoji jedna razlika u tom poređenju kod Save i Domentijana, koja postaje interesantna u vezi sa tekstom u Službi. Za »ovče« kod Domentijana se kaže da je »zabluždšeje«⁵, a kod Save u Nemanjinoj biografiji stoji da je »zabegšeje«. I u Službi je izraz »zabluždšeje«. Na tu činjenicu mi smo već jednom prilikom skrenuli pažnju⁶. Tada smo naglasili da je Čorović dopuštao mogućnost, da se Domentijan koristio Službom⁷, a sami smo dolazili na misao da je možda i Domentijan radio na prerađi i upotpunjavanju Službe⁸. Napomenuli smo još i to da se kod Miklošiča za izraz »zabludela ovca« navodi primer iz srpskog rukopisa XIII veka⁹. Ne treba samo gubiti iz vida da je taj izraz iz Jevanđelja¹⁰.

¹ Spisi Sv. Save (1928) 182.

² Ibid. XXIII

³ Ibid. 162.

⁴ Izvori Nemanjinih biografa (Letopis M. S. 182, 1895, 102). Upor. V. Čorović, Međusobni odnošaj biografija Stevana Nemanje (Svetosavski zbornik I, 1936, 24).

⁵ Život Sv. Simeuna i Sv. Save (izd. Đ. Daničić 1865) 149.

⁶ O prvoj srpskoj crkvenoj pesmi — O Savinoj Službi Simeonu Nemanji (Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti SAN 2, 1952, 6).

⁷ Spisi Sv. Save, XXVII.

⁸ Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti, 5.

⁹ Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum (1862—1865) 205. V. i str. XI. To je Mihanovićeve Homilije, koji V. Mošin stavlja u »posljednju četvrt XIII vijeka« (Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije I, 1955, 95).

¹⁰ Matej XVIII, 12, 13; Luka XV, 4, 6.

Svakako po V. Ćoroviću, za Službu je Pavle Popović pisao da »ima katkad izraza koje ćemo naći u biografiji Nemanjinoj od Save«¹¹. U jednom ranijem svom radu Popović je govorio da »u njoj ima nešto tragova Savinog spisa o životu Nemanjinu«, a kao svoju opštu napomenu o Službi rekao je ovo: »Je li ona originalan sastav ili rađena po kojem grčkom obrascu, ne znamo«¹². L. Mirković je uzgredno primetio da je Služba sastavljena »po uzoru vizantiskih službi prepodobnima«¹³.

Jedna pozajmica u Službi može se pouzdano da utvrdi. Prve tri strofe Ćorovićevog izdanja potiču iz Službe Simeonu Stlpniku, koji se proslavlja 1 septembra, na samom početku crkvene godine (zbog toga već u naslovu Službe stoji: »i načatk indiktu, rekše novumu letu«). A četvrta strofa Službe Simeonu Nemanji (koja se ponavlja na kraju Službe kao 51 strofa) sastavljena je na osnovu Službe Simeonu Stlpniku.

Upotrebili smo Jagićevo izdanje Mineja za septembar, oktobar i novembar¹⁴, u kome je tekst Službe Simeonu Stlpniku priređen na osnovu ova tri stara rukopisa: Minej za septembar Sinodalne tipografske biblioteke № 294 (iz 1095—1096 god.), Minej za septembar i oktobar Sofiskog sabora u Novgorodu, docnije Petrogradske duhovne akademije (s početka XII veka) i Minej za septembar Sinodalne tipografske biblioteke № 195 (s početka XIII ili čak s kraja XII veka). Prema tom izdanju, deveta strofa Službe Simeonu Stlpniku odgovara drugoj strofi Službe Simeonu Nemanji, a strofe deseta i jedanaesta prve Službe strofama prvoj i trećoj druge Službe. Strofe trinaesta i četrnaesta Službe Simeonu Stlpniku poslužile su za pisanje četvrte strofe (odnosno i 51) Službe Simeonu Nemanji¹⁵.

Ni prve tri strofe u Službi Simeonu Nemanji nisu prosto prepisane iz Službe Simeonu Stlpniku. Vršene su izmene i prilagođavanja. U prvoj strofi Službe Simeonu Nemanji ove su važnije razlike (koje su suštinske, a ne jezičke i pravopisne). Dok se u Službi Simeonu Stlpniku kaže da on »po smrti« ima »stlp svoj«, dotle u Službi Simeonu Nemanji piše da »po umrtviju« svome Nemanja »v otčstve

¹¹ Sv. Sava (Godišnjica N. Ćupića 47, 1938, 290; Rasprave i članci, 1939, 106).

¹² O književnom delu Sv. Save (Brastvo XXVIII, 1934, 41).

¹³ Spisi Sv. Save i Stevana Prvovenčanoga (1939) 20.

¹⁴ Menaea septembris, octobris, novembris (1886).

¹⁵ Ibid. 05—06. Grčki tekst Službe Simeonu Stlpniku na str. 517.

si put pokaza carstvujuštim«. Ispravka je veoma značajna. Vidi se da je učinjena pažljivo, s obzirom na posebne onovremene prilike kod nas. Na tome baš mestu osniva se naše datiranje druge redakcije Službe¹⁶. Simeon Stlpnik je »svetilo ne ugasajaj crkvi«, a Simeon Nemanja je »svetilnik otčstvu si«.

Druga strofa pominje kako je Simeon Nemanja govorio »otčstvu«. U Službi Simeonu Stlpniku na tom mestu je »stlp«, sa koga je svakako Stlpnik »veštao« (govorio, propovedao). Za »stlp« se kaže da »be nosim« Simeonom Stlpnikom, iako je nosio Simeona. Bio je kao drvo napajan suzama Simeona Stlpnika. Bolovima, trudovima i suzama Simeon Nemanja je »ispravljao u veru istinitu stado svoje«, koje je kao drvo napajao »učenijem« svojim.

Između treće strofe Službe Simeonu Nemanji i jedanaeste strofe Službe Simeonu Stlpniku slaganje postoji samo u početnim i završnim rečima. Simeon Stlpnik »na stlp vznese se jako na krst«, a Simeon Nemanja ostavlja »vladičstvo« i uzima krst. Stlpnik se dalje upoređuje sa Hristom, a u Nemanjinoj službi iznosi se sa nekoliko reči kako je Nemanja otišao na Sv. Goru i »otuda pomoć primio«, i kako njegova raka izliva miro pred njegovim sinovima.

Za četvrtu strofu (koja je i poslednja, 51) Služba Simeonu Nemanji uzima iz Službe Simeonu Stlpniku prve tri reči iz trinaeste strofe: »mimo teče zemnaja«. I njih ne prenosi doslovno. Ovako to mesto glasi u Službi Nemanjinoj: »mimoteče carstvo zemljnoje«. Sve ostalo iz trinaeste strofe Simeonu Stlpniku ispušteno je, pa se iz četrnaeste strofe pozajmljuju, sa izvesnim manjim izmenama, početne reči (»izbral jesi bogatstvo«). Izostavljaju se zatim nekoliko reči koje kazuju da je Stlpnik izabrao bogatstvo, »poslušav jako slažša medu i dražša pače zlata slovesa svetaja«. Ostale su samo poslednje dve reči (»slovesa svetaja«) i one su na taj način vezane za prethodnu reč »bogatstvo«. Bile su u akuzativu množine, a sad bi bile u genitivu. Obe Službe imaju onda ove reči: »i ta (misli se na »slovesa«) izvoli hraniti«. Posle njih nastaje ponovo neslaganje. Stlpnik je ostavio »zemnaja, roditelje i svrsti Hrista radi«, a Nemanja »svrsti i čeda i vse zemljnije krasoti«. Za Nemanju se još kaže da je otišao na Sv. Goru. Kraj strofe 4 odn. 51 u jednoj i 14 u drugoj Službi je uglavnom jednak.

¹⁶ Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti, 5—6.

Služba Simeonu Nemanji sačuvana je u tri stara srpska rukopisa: u Prazničnom mineju na pergamentu iz sredine ili iz druge polovine XIII veka (sada u Srpskoj akademiji nauka br. 361)¹⁷, u Mineju za februar koji je 1607/8 god. pisao Jovan Šišatovac (br. 271 Narodne biblioteke u Sofiji)¹⁸ i u Mineju za februar XVII veka (u Crkvenom muzeju u Sofiji)¹⁹. Tri prve strofe koje potiču iz Službe Simeonu Stlpniku nalaze se samo u prvom, pergamentnom rukopisu. Četvrta strofa je druga po redu u rukopisu Jovana Šišatovca²⁰, a pretposljednja (50) strofa je na prvom mestu u tom rukopisu²¹. Po varijantama zabeleženim u Čorovićeovom izdanju, izgleda da se četvrta strofa u sva tri rukopisa ponavlja na samom kraju ili pri samom kraju Službe²².

D. Kostić je dokazivao da Služba Simeonu Nemanji u Mineju iz 1607/8 god. i u Mineju XVII veka pretstavlja prvu redakciju, a tekst u pergamentnom Prazničnom mineju drugu redakciju. Prva redakcija Službe bila bi iz 1209—1213 god., a druga iz 1216—1219 god. Obe bi bile Savino delo²³. Kao što smo napred već napomenuli, ne slažemo se s Kostićevom hronologijom druge redakcije Službe. Po nama, Služba je prerađivana i dopunjavana u doba vladavine kralja Radoslava, a to znači između 1227 i 1234 god. Na tome poslu, sem Save, radili su, kao njegovi pomagači, i njegovi učenici²⁴

¹⁷ Iz vučitrnske nahije (M. S. Milojević, Pravila Sv. Simeonu Srpskom, Glasnik SUD 32, 1871, 149). Opisao V. Čorović, Spisi Sv. Save, 245—248. Na prvim listovima Služba Simeonu Stlpniku, ali bez početka koji nas ovde interesuje.

¹⁸ Б. Цоневъ, Описъ на рѣкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната библиотека въ София I (1910) 100—101.

¹⁹ Е. Спространовъ, Описъ на рѣкописитѣ въ библиотеката при св. Синода на Българската църквата въ София (1900) 134.

²⁰ Tako piše Čorović u varijantama kod 4 strofe svoga izdanja (Spisi Sv. Save, 177), a u varijantama kod strofe 49 kaže da je ta strofa na drugom mestu u rukopisu Jovana Šišatovca (ibid. 185).

²¹ Spisi Sv. Save, 186.

²² Kod poslednje strofe, 51 (koja je ustvari ponovljena 4 strofa), Čorović daje varijante iz rukopisa Jovana Šišatovića i iz rukopisa Crkvenog muzeja u Sofiji (ibid. 186). Za strofu 43 Čorović kaže da je nema rukopis Šišatovca, a da je u rukopisu Crkvenog muzeja »sasvim na kraju« (ibid. 184). Ta je strofa irmos pesme 9 glasa 8 (Irmologij, 1897, 96,) i mora da bude na početku pesme kanona, a nikako ne na kraju.

²³ Učešće Sv. Save u kanonizaciji sv. Simeona (Svetosavski zbornik 1, 1936, 167—170).

²⁴ Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti, 5—6.

I u prvoj i u drugoj redakciji Službe Simeonu Nemanji ima pozajmica iz Službe Simeonu Stlpniku. To najbolje pokazuje da je isto lice ne samo sastavljalo Službu u njenoj prvoj redakciji, no da je i uzelo učešća u njenoj preradi i dopuni, u stvaranju njene druge redakcije. Da je to bio baš Sava²⁵, imamo puno razloga da verujemo.

RÉSUMÉ

Le chant d'église serbe le plus ancien est consacré à Stéphane Nemanja, fondateur de l'Etat féodal serbe, qui mourut sous le nom de moine Siméon dans le monastère serbe d'Hilandar à Athos (en 1200). Cette oeuvre est attribuée avec raison à l'activité littéraire du fils cadet de Nemanja, le moine Sava, premier de la lignée des écrivains de la littérature féodale serbe et qui fut l'organisateur de l'église autonome serbe.

Ce chant d'église, bien entendu, est destiné au culte ecclésiastique tel qu'il a été établi par Siméon Nemanja au début même du XIIIe siècle. Il est écrit en forme d'office religieux, d'une acolouthie.

Dans le présent article, on établit, que certaines strophes ont été empruntées à l'acolouthie de Siméon le Stylite. Ce sont les strophes 1 à 4. La strophe 4 est répétée à la fin même du chant, formant ainsi sa strophe 51. Ces strophes n'ont pas été purement et simplement copiées; elles furent plutôt modifiées, adaptées et complétées. Pour les trois premières strophes on avait employé les strophes 9, 10 et 11 de l'acolouthie de Siméon le Stylite. La strophe quatre (qui, comme nous venons de voir, est en même temps la strophe 51) fut composée sur la base des strophes 13 et 14 de l'acolouthie de Siméon le Stylite.

Il faut remarquer que pour le chant d'église de Siméon Nemanja l'on s'est servi de l'édition de V. Čorović («Les écrits de Saint Sava», publiés par l'Académie serbe des Sciences, en 1928), tandis que l'acolouthie de Siméon le Stylite est inspirée de Menaea septembris, octobris, novembris. Ad fidem vetustissimorum codicum edidit V. Jagić (Petropoli 1886).

---

²⁵ Savino ime se ne pominje u Službi. Njen kanon nema akrostiha, koji obično sadrži ime sastavljačovo. Da je Sava pisac Službe v. V. Čorović, Spisi Sv. Save, XXI—XXIII; Kostić. Svetosavski zbornik 1, 167—170; Đ. Radojičić, Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti, 1—6.